

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงการ ประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของ บุคลากรใน เทศบาล ตำบลบ้านเวียง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาดังนี้

๒.๑ อิทธิบาท ๔

๒.๑.๑ อิทธิบาท ๔ ในพระไตรปิฎก

๒.๑.๒ อิทธิบาท ๔ ในทัศนะของนักวิชาการ

๒.๒ ทฤษฎีและหลักภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๒.๒ ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

๒.๒.๓ ที่มาของแนวคิดภูมิปัญญา

๒.๒.๔ ประโยชน์ของภูมิปัญญาประชาชนตำบลบ้านเวียง

๒.๓ สภาพทั่วไปของ ตำบลบ้านเวียง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่

๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมาเทศบาลตำบลบ้านเวียง

๒.๓.๒ ประวัติความเป็นมาตำบลบ้านเวียง

๒.๓.๓ วิสัยทัศน์ของตำบล

๒.๓.๔ ด้านการศึกษา

๒.๓.๕ ด้านการเกษตรกรรม

๒.๓.๖ ด้านการเมือง การปกครองและการบริหาร

๒.๓.๗ ด้านเศรษฐกิจ

๒.๓.๘ ด้านสวัสดิการและความปลอดภัย

๒.๓.๙ ด้านสุขภาพและอนามัย

๒.๓.๑๐ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๑๑ ข้อมูลทั่วไป/ที่ตั้ง

๒.๓.๑๒ อาณาเขต

๒.๓.๑๓ ลักษณะภูมิประเทศ

๒.๓.๑๔ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของตำบล

๒.๓.๑๕ รายละเอียดการจัดทำหมู่บ้าน

๒.๓.๑๖ สภาพภูมิศาสตร์

๒.๓.๑๗ อาณาเขต

๒.๓.๑๘ ประชากร

๒.๓.๑๙ การประกอบอาชีพ

๒.๓.๒๐ ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีที่สำคัญ

๒.๓.๒๑ แหล่งที่มาของข้อมูล

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอิทธิบาท ๔

๒.๕ กรอบแนวคิด

๒.๑ อิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ นั้นผู้วิจัยได้ศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อจะใช้หลักการและแนวคิดให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อจะให้ป็นข้อปฏิบัติ หรือ เป็นแนวทางให้ประสบผลสำเร็จและศึกษาเอกสาร เพื่อในการปฏิบัติธรรมที่ดีในการเล่าเรียนศึกษา หรือประกอบการทำงานที่ดีเมื่อต้องการสมาธิเพื่อให้กิจที่ทำนั้นดำเนินไปอย่างได้ผลดีก็พึงปลูกเล้าและชักจูงอิทธิบาท ๔ อย่างนี้ให้เกิดเป็นองค์ธรรมเด่น นำขึ้นสักข้อหนึ่ง แล้ว สมาธิความสุข สบายใจและการทำงานที่ได้ ผลก็หวังได้เป็นอย่างมากกว่าจะเกิดมีตามมาเองพร้อมกันนั้น การฝึกสมาธิ หรือการปฏิบัติธรรม ส่วนหนึ่งก็จะเกิดมีขึ้นในห้องเรียน ในที่ทำงานและสถานที่ทุกๆ แห่ง

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ว่าภิกษุทั้งหลาย คำว่ามรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘^๑

หลักการแนวคิดในการทำงานตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในวินัยปิฎก จูฬวรรค ว่าภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมาก มีรัตนะหลายชนิด คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่เป็นความอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏประการที่ ๗ ในธรรมวินัยที่ภิกษุทั้งหลาย พบเห็นแล้ว ต่างพากันยินดีในธรรมวินัยนี้^๒

ดังนั้น พระพุทธองค์ ได้ตรัสใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท ๔ ประการนี้และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ ในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ^๓

อีกนัยหนึ่งในสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ว่า ในเรื่องอายุของภิกษุ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเจริญทำอิทธิบาท ๔ ประการนี้ให้มาก เมื่อมุ่งหวัง เธอจะพึงดำรงได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป^๔

^๑ วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕.

^๒ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๔.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๙.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐-๘๑.

๒.๑.๑ อธิธำบถ ๔ ในพระไตรปิฎก

อธิธำบถ ๔ นั้นผู้วิจัยได้ศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อจะใช้หลักการและแนวคิดให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอธิธำบถ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน พระไตรปิฎก เพื่อจะเป็นข้อปฏิบัติ หรือ เป็นแนวทางให้ประสบผลสำเร็จ หรือประกอบการทำงานที่ดีเมื่อต้องการสมาธิเพื่อให้ กิจที่ทำนั้นดำเนินไปอย่างได้ผลดีก็พึงปลูกเร้าและชักจูงด้วยอธิธำบถ ๔

พระพุทธองค์ได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอธิธำบถ ๔ ในสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิพนธ์^๕ ไว้ว่า สาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอธิธำบถ ๔ ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้^๖

๑) เจริญอธิธำบถ อันประกอบไปด้วยฉันท ะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ ความเพียรสร้างสรรค์)

๒) เจริญอธิธำบถอันประกอบไปด้วยวิริย ะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริย ความ เพียรสร้างสรรค์)

๓) เจริญอธิธำบถอันประกอบไปด้วยจิตตะสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะ ความ เพียรสร้างสรรค์)

๔) เจริญอธิธำบถอันประกอบไปด้วยวิมิงสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมิงสา สมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและ อภิญญาบารมีอยู่

พระพุทธองค์ได้ตรัสใน สูตรต้นตปิฎก ที่มณิกาย มหาวรรค ว่า พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ทรงบัญญัติอธิธำบถ ๔ ประการนี้และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ ในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ^๗

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอธิธำบถ ๔ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นพอสรุปได้ดังนี้ คือ พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงอธิธำบถ ๔ ว่า เป็นสิ่งเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ เพื่อพลิกแพลงให้เกิด ความสำเร็จเพื่อละกิเลสอันเป็นเครื่องผูกใจ ๔ ประการ

๒.๑.๒ อธิธำบถ ๔ ในทัศนะของนักวิชาการ

ความคิดเห็น เป็นสิ่งที่แสดงออกมาเกี่ยวกับการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะ และเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลและบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลหรือความแตกต่างระหว่างบุคคลกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายอธิธำบถ ๔ ว่า คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายมี ๔ อย่างคือ

๑. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่น ประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๔๒.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๗/๒๑๔.

๓. จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิต ผูกไว้ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้สิ่งที่ทำ

๔. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่น ใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบ เหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังห้อยในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^๗

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ได้ให้คำแปลของอิทธิบาท ๔ ไว้ ๒ ทาง คือ หนึ่ง แปลว่า ข้อปฏิบัติที่ให้ผู้รู้ฤทธิ์ ‘ (Basic of Psychic Power) อีกอย่างหนึ่งแปลว่า ข้อปฏิบัติที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จ (Law of Success) และสุชีพ ปุณฺณานุภาพ ได้ให้ความหมายอิทธิบาท ๔ ไว้อีกว่า เป็นคุณให้ บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่าง ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะความเพียร จิตตะ เอาใจใส่ วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวน^๘

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึง อิทธิบาทวิงค์ สุตตันตภาษาจีนนี้ ดังนี้ คำว่า อิทธิ มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จ กิริยาที่ ความสำเร็จด้วยดี ความได้ ความได้เฉพาะ ความถึง ความถึงด้วยดี ความถูกต้อง การทำให้แจ้ง ความเข้าถึง ธรรมเหล่านั้น คำว่า อิทธิบาท มีอธิบายว่า เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ และวิญญาณ ขันธของ บุคคลผู้เป็นอย่างนั้น (ผู้ได้ธรรมที่มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา) คำว่า เจริญอิทธิบาท มีอธิบายว่า ภิกษุเสพอ เจริญ ทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท ๔ คือ คุณธรรมที่ ทำให้ผู้ปฏิบัติตามประสบความสำเร็จ ๔ ประการ

ฉันทอิทธิบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทะสมาธิและปธานสังขารเป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำ ฉันทะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกคตาคจิต นี้เรียกว่า ฉันทะสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายาม ปรรณาคความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรรณาคความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรรณาคความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรรณาคความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกษุ ภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านั้นเรียกว่าปธานสังขาร ประมวลย่อฉันทะ สมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าฉันทะสมาธิและปธานสังขาร ด้วยประการ ฉะนั้น

วิริยอิทธิบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยะสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำ วิริยะให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกคตาคจิต นี้เรียกว่า วิริยะสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายาม ปรรณาคความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรรณาคความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรรณาคความเพียร ประครองจิตมุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรรณาคความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๐, ๒๓๑.

^๘ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

ภิกขุโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขาร ประมวลย่อ วิริยสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าวิริยสมาธิและปธานสังขาร ด้วยประการฉะนี้

จิตตธิติบาท ภิกขุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำจิตให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า จิตตสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปราร ณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะพยายามปราร ณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะพยายามปราร ณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิกขุโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ปธานสังขาร ประมวลย่อ จิตตสมาธิและปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกัน จึงนับได้ว่าจิตตสมาธิและปธานสังขาร ด้วยประการฉะนี้

วิมังสาธิติบาท ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสา สมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร ถ้าภิกษุทำ วิมังสาให้เป็นอธิบดีแล้วได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่า วิมังสาสมาธิ ภิกษุนั้นสร้างฉันทะ พยายามปรารณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศล ธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายามปรารณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อยังกุศลธรรม ที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายามปรารณาความเพียร ประครองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรง อยู่ ไม่เลือนหาย ภิกขุโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ธรรมเหล่านี้เรียกว่าปธาน สังขาร ประมวลยอวิมังสาสมาธิและ ปธานสังขารเข้าเป็นอย่างเดียวกันจึงนับได้ว่าวิมังสาสมาธิและ ปธานสังขาร ด้วยประการฉะนี้^๙

ส่วนในพระสูตรต้นตปิฎก อิทธิบาทวิงศ์ อภิธรรมภาชนีย์ กล่าวถึง อิทธิบาท ๔ ว่า อิทธิบาท ๔ ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร
๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร
๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร
๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร

๑. ฉันทอิทธิบาท

ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารเป็นอย่างไร
ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญฉันทะที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกข์ให้ถึงนิพพานเพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้นภิกษุชื่อว่าเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร

บรรดาสภาวะธรรมเหล่านั้น ฉันทะ เป็นฉันท ความพอใจ การทำความพอใจความเป็น ผู้ประสงค์จะทำ ความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ

^๙ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๒/๓๔๒-๓๔๗

สมาธิเป็นไฉน ความตั้งมั่นแห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์มรรคนับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สมาธิ

ปธานสังขารเป็นไฉน การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ
 วิริยสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า ปธานสังขาร
 ภิกษุเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว ฯลฯ ประกอบแล้วด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารนี้ด้วย
 ประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร

คำว่า **อิทธิ** มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จกิริยาที่สำเร็จด้วยดี ความสำเร็จ ความได้ ความสำเร็จเฉพาะ ความสำเร็จด้วยดี ความสำเร็จด้วยดี ความถูกต้องการทำให้แจ้ง ความเข้าถึงสภาวะธรรมเหล่านั้น

คำว่า **อิทธิบาท** มีอธิบายว่าความกระตือรือร้น ฯลฯ การประคอง ความไม่ฟุ้งซ่านของบุคคลผู้เป็นอย่างนั้น คำว่า **เจริณอิทธิบาท** มีอธิบายว่า ภิกษุเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งสภาวะธรรมเหล่านั้นเพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท

๒. วิริยอิทธิบาท

ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขารเป็นอย่างไร
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญฉันทสมาธิที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกขให้ถึงนิพพานเพื่อละเทญฺญีเพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌาน ที่เป็นทุกขาปฏิบัติทาทัธธาณีย อยู่ภายในสมัยใดในสมัยนั้นภิกษุชื่อว่าเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร

บรรดาสภาวะธรรมเหล่านั้น วิริยะ เป็นไฉน การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะวิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า วิริยะ

สมาธิเป็นไฉน ความตั้งมั่นแห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์มรรคนับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สมาธิ

ปธานสังขารเป็นไฉน การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ
 วิริยสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า ปธานสังขาร ภิกษุเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว ฯลฯ ประกอบแล้วด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร

คำว่า **อิทธิ** มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จกิริยาที่สำเร็จด้วยดี ความสำเร็จ ความได้ ความสำเร็จเฉพาะ ความสำเร็จด้วยดี ความสำเร็จด้วยดี ความถูกต้องการทำให้แจ้ง ความเข้าถึงสภาวะธรรมเหล่านั้น

คำว่า **อิทธิบาท** มีอธิบายว่าความกระตือรือร้น ฯลฯ การประคอง ความไม่ฟุ้งซ่านของบุคคลผู้เป็นอย่างนั้นคำว่าเจริญอิทธิบาท มีอธิบายว่า ภิกษุเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งสภาวะธรรมเหล่านั้นเพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท

๓. จิตตอิทธิบาท

ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร เป็นอย่างไร
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญฉันทสมาธิที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกขให้ถึงนิพพานเพื่อละเทญฺญีเพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทาทัธธาณีย อยู่ภายในสมัยใด ในสมัยนั้นภิกษุชื่อว่าเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร

บรรดาสภาวะธรรมเหล่านั้น จิต เป็นไฉน จิต มโน มานัส ฯลฯมนโวิญญูณธาตุ
ที่เหมาะสมกัน นี้เรียกว่า จิต

สมาธิเป็นไฉน ความตั้งอยู่แห่งจิต ฯลฯ สัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์อันเป็น
องค์มรรคนับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สมาธิ

ปธานสังขารเป็นไฉน การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ

วิริยสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า ปธานสังขาร ภิกษุ
เป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว ฯลฯ ประกอบแล้วด้วยจิตนี้ ด้วยสมาธินี้และด้วยปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้
เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร

คำว่า อิทธิ มีอธิบายว่า ความสำเร็จความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จ กิริยาที่สำเร็จ
ด้วยดี ความได้ ความได้เฉพาะความถึง ความถึงด้วยดี ความถูกต้อง การทำให้แจ้งความเข้าถึง
สภาวะธรรมเหล่านั้น

คำว่า อิทธิบาท มีอธิบายว่า ความกระตือรือร้น ฯลฯการประคอง ความไม่ฟุ้งซ่านของ
บุคคลผู้เข้าถึงสภาวะธรรมเหล่านั้น คำว่า เจริญอิทธิบาท มีอธิบายว่า ภิกษุเสพรุ เจริญ ทำให้มาก
ซึ่งสภาวะธรรมเหล่านั้นเพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท

๔. วิมังสาอิทธิบาท

ภิกษุเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขารเป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญญาณที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกขให้ถึง
นิพพานเพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากาม ฯลฯบรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธา
ภิกษุ อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้นภิกษุชื่อว่าเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร

บรรดาธรรมเหล่านั้น วิมังสา เป็นไฉนปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลงมกมาย
ความเลือกพ้นธรรม สัมมาทิฐิธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรคนับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า
วิมังสา

สมาธิ เป็นไฉน ความตั้งมั่นแห่งจิต ฯลฯสัมมาสมาธิ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็น
องค์มรรคนับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่าสมาธิ

ปธานสังขาร เป็นไฉน การปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ

วิริยสัมโพชฌงค์อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่าปธานสังขาร ภิกษุเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว
เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้วเข้ามาถึงแล้วด้วยดีเข้าถึงแล้ว เข้าถึงแล้วด้วยดีประกอบแล้วด้วย
วิมังสาสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ
และปธานสังขาร

คำว่า อิทธิ มีอธิบายว่า ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี กิริยาที่สำเร็จกิริยาที่สำเร็จ
ด้วยดี ความได้ ความได้เฉพาะ ความถึง ความถึงด้วยดี ความถูกต้องการทำให้แจ้ง ความเข้าถึง
สภาวะธรรมเหล่านั้น คำว่า อิทธิบาท มีอธิบายว่าความกระตือรือร้น ฯลฯ การประคอง ความไม่ฟุ้งซ่านของ
บุคคลผู้เป็นอย่างนั้น

คำว่า **เจริญอิทธิบาท** เมื่ออธิบายว่า ภิกษุเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งสภาวะธรรมเหล่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาท

อิทธิบาท ๔ คือ

๑. ฉันทิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือฉันทะ)
๒. วิริยิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือวิริยะ)
๓. จิตติทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือจิตตะ)
๔. วิมังสีทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือวิมังสา)

๑. ฉันทิทธิบาทบรรดาอิทธิบาท ๔ นั้น ฉันทิทธิบาทเป็นไฉน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญญาณที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกข์ให้ถึงนิพพานเพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากกาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้น ความพอใจการทำ ความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำ ความฉลาด ความพอใจในธรรมนี้เรียกว่า ฉันทิทธิบาท สภาวะธรรมที่หล่อชื่อว่า สัมปยุตด้วยฉันทิทธิบาท

๒. วิริยิทธิบาท วิริยิทธิบาทเป็นไฉน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญญาณที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกข์ให้ถึงนิพพานเพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากกาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้นการปรารภความเพียรทางใจ ฯลฯ สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรคนับเนื่องในมรรคนี้เรียกว่า วิริยิทธิบาทสภาวะธรรมที่หล่อชื่อว่า สัมปยุตด้วยวิริยิทธิบาท

๓. จิตติทธิบาท จิตติทธิบาทเป็นไฉน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญญาณที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกข์ให้ถึงนิพพานเพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากกาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้น จิต มโนมานัส ฯลฯ มโนวิญญูณธาตุที่เหมาะสมกัน นี้เรียกว่า จิตติทธิบาทสภาวะธรรมที่หล่อชื่อว่า สัมปยุตด้วยจิตติทธิบาท

๔. วิมังสีทธิบาท วิมังสีทธิบาทเป็นไฉน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญญาณที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุนำออกจากวัฏฏทุกข์ให้ถึงนิพพานเพื่อละทิฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากกาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขาปฏิบัติทันทธาภิญญา อยู่ในสมัยใด ในสมัยนั้น ปัญญาภิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลงมกมาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฐิธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่าวิมังสีทธิบาท สภาวะธรรมที่หล่อชื่อว่า สัมปยุตด้วยวิมังสีทธิบาท^{๑๐}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า อิทธิบาทแยกเป็น อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ บาท แปลว่า ฐาน เจริญ ดังนั้นอิทธิบาทจึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ อย่างคือ ฉันทะ วิริยะจิตตะ และวิมังสา^{๑๑}

^{๑๐} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑-๔๕๙/๓๔๑-๓๕๒.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, **การทำงานที่เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.๒๕๓๗), หน้า ๙.

พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายว่า อธิธัมมา ๔ ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ มี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ มีความพอใจ มีใจรัก คือ พอดีที่จะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี แห่งกิจกรรมหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่น ประกอบหมั่น กระทำสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย จิตตะ เอาใจฝึก ฝึ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง ขัดข้อง เป็น ต้น แปลให้ง่ายตามลำดับว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝึก ฝึ ใช้ปัญญาสอบสวน”^{๑๒}

พระเมธีธรรมาภรณ์ กล่าวว่า อธิธัมมา ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ ความสำเร็จ ในงานที่ทำแล้ว อธิธัมมายังเป็นอายุวัฒนะธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีก ด้วย ดังที่มี พุทธดำรัสรับรองไว้ในมหาปริณิพพานสูตรว่า “ยสส กสฺสจฺจ อานนท จตฺตารอ อธิธัมมา” เป็นต้น แปล ความว่า “อานนท อธิธัมมา ๔ บุคคลใดเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็น พื้นฐานตั้งไว้ อบรม เริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดกัปหรือเกินกว่ากัป ” พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การเจริญอธิธัมมาทำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกัป หมายถึง มีชีวิตอยู่ได้ จนครบ เกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปีหรือมากกว่านั้น^{๑๓}

จารุมาศ เรื่องสุวรรณ ได้สรุปหลักอธิธัมมา ๔ ไว้ว่า เป็นหลักแห่งการประกอบกิจการงาน ใดๆ ให้สำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำในงานนั้นๆ วิริยะ คือ ความ พากเพียรในการทำงานอย่างไม่ย่อท้อจนงานสำเร็จ จิตตะ คือ การตั้งใจทำงานหมั่นตรวจตรางานอยู่เสมอ เอาใจใส่ในสิ่งที่ทำไม่เอาใจไปคิดในเรื่องอื่น วิมังสา คือ การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับงานที่ทำ ใช้สติปัญญาคิดใคร่ครวญ ข้อดีข้อเสีย และปรับแก้อย่างมีเหตุผล^{๑๔}

สรุป ดังนั้น "อธิธัมมา ๔" จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปสู่ ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ "อธิธัมมา ๔" ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว จากหลักธรรมข้ออื่นๆอันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะ ในโลกปัจจุบัน โลกที่สังคม อวิชชามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวายสูงสุด นั่นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเอง หลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อเกิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเอง อย่างแท้จริง

^{๑๒} พระธรรมปิฎก, **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมมิกจากัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๒.

^{๑๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ , “อธิธัมมาทถา ”, **พุทธจักร** โลกธรรมเฝ้าชัยได้ด้วยศาสนา , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

^{๑๔} จารุมาศ เรื่องสุวรรณ, พันเอก, การสังเคราะห์แบบจำลองการสอนวิชาชีพช่างตามหลัก ๗ อธิธัมมา ๔ ของพลทหารในส่วนสนับสนุนกองบัญชาการทองทัพบก , **ปริญาญุชฌิบัณฑิต** .อาชีวศึกษา , (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

๒.๒ ทฤษฎีและหลักภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่างๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

กัลยาณี ปฏิมพรเทพ ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย^{๑๕}

สินธุ์ สโรบล กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติที่มีบริบทของ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นรากฐาน มีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมและ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ มีลักษณะเป็นองค์รวมอย่างบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาปัจจัยสี่ อันเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีรากของการปฏิบัติที่มีความหลากหลายไม่ตายตัว ถ่ายทอดโดยการพาทำ จริง ตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต ทั้งทางกายและใจของมนุษย์ ความเป็นผ้าพื้นบ้านหรือ มาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อม จึงมาจากรากฐานองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีใช้มาตลอดจากฐาน อุตสาหกรรม แต่เป็นฐานที่เกื้อกูลและพัฒนาต่อคุณภาพชีวิตทั้งภายในและภายนอก^{๑๖}

สุจารี จันทสุข และคณะ สรุปความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง “ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทางอ้อม คือการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรอบรู้ที่สะสม ทำให้เกิด ศักยภาพในการประสบความสำเร็จ และประสบการณ์ใหม่ๆ เข้ากับความรู้อันมีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถ แก้ไขปัญหาในแต่ละเรื่อง แต่ละสถานการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ที่มีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไป หรืออาจกล่าวได้ว่า เกิดการตกผลึกของความรู้ ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ๆ ในการดำเนินชีวิต อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข”^{๑๗}

สุชาติ พิบูลแถว ได้กล่าวถึงความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไป ตามสถานการณ์ (Situating Knowledge) เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการผสมผสาน การปรับตัว การจัดการ การผลิตซ้ำ ผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลา มีใช้ความรู้ที่เป็นอุดมคติและหยุดนิ่ง ตายตัว มีที่มาหลายแหล่งไม่ยึดติดกับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว การดำรงอยู่ของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างดีมาช้านานก็เพราะว่ามีกระบวนการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการของการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ช้าบ้าง เร็วบ้าง มีกระบวนการจัดการในลักษณะเชิงซ้อนประสานสัมพันธ์หลายระดับ จะเกิดความสมดุล ตามสภาพความหลากหลายที่ทำให้ไม่เกิดความขาดแคลน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่น มีการสั่งสมขึ้นมาจาก ประสบการณ์ การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนาน มีการคิดค้นต่อเนื่องกันมา ใช้เป็นแนวทาง ในการ

^{๑๕} กัลยาณี ปฏิมพรเทพ, รากแก้วแดนใต้ ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔.

^{๑๖} สินธุ์ สโรบล, นี้อคือผ้าทอพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๑๗} สุจารี จันทสุข และคณะ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (ม.ป.ท.: ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

แก้ปัญหา ปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจึงมีความจำเพาะเจาะจงกับคนในท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงกับชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกกันไม่ออก^{๑๘}

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง “รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ” กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องด้านต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ^{๑๙}

สรุป ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้นๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ และกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพการปรับตัวและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตจนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา ตรงกับตรงกับภาษาอังกฤษว่า (WISDOM) เป็นคำเรียกสำหรับความรู้ความสามารถและทักษะการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่เข้าใจจริงและเคยผ่านกระบวนการความคิดสร้างสรรค์หรือการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดผลมาแล้วมีความสลับซับซ้อนหลายมิติที่เราจะต้องคำนึงถึงหรือนำมาใช้งานในระดับต่างๆ ภูมิปัญญาเป็นนามธรรมไม่มีตัวตนที่สามารถที่จะจับต้องได้เป็นความสำนึกความคิดความจำเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรืออยู่ในทุกคนที่อยู่รอบๆ ตัวเรา สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างสมไว้มากมายและเป็นระยะยาวนานแต่สามารถมองเห็นได้จากการแสดงออกจากการปฏิบัติและผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยมีคำที่ใช้เรียกว่าภูมิปัญญาอย่างแพร่หลาย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทยหรือบางครั้งเรียกว่าผู้สืบทอดความรู้ซึ่งในความหมายเหล่านั้นได้มีนักศึกษามากมาย ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นกันไว้ดังนี้^{๒๐}

^{๑๘} สุชาติ พิบูลแถว, “การศึกษากระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าจาก ชุมชนไท-ยวนราชบุรี ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ในมิติทางการพัฒนาชุมชน”, วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๑๙} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๒๐} กนกพร ฉิมพลี, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา”, ปรัชญาคุณภูมิบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๘.

สามารถ จันทรสุรีย์ จากอดีตถึงปัจจุบันชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินงาน ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาในการดำรงชีวิต และปัญหาในการประกอบอาชีพโดยที่ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีกระบวนการวิเคราะห์และสั่งสมประสบการณ์มาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไปจากการสัมมนาของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์^{๒๑}

เอกวิทย์ ณ ถลาง ภูมิปัญญาคือความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่พัฒนาสืบสานกันมาเป็นความรู้ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่^{๒๒}

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ๒๕๔๘ ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และเหมาะสมกับยุคสมัย^{๒๓}

เสรี พงศ์พิศ กล่าวถึงภูมิปัญญาว่าเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลานจากคนรุ่นสู่อีกรุ่นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์คือเป็นความรู้ที่มีคุณค่าดีและงามที่คนได้ค้นคิดขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณ^{๒๔}

สิริกร ไชยมา กล่าวถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง องค์ความรู้ชาวบ้านหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นจากสติปัญญา ความสามารถของชาวบ้านเองเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยโดยมีกระบวนการสั่งสมสืบทอดและกลั่นกรองกันมาเป็นเวลายาวนานจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น^{๒๕}

^{๒๑}สามารถ จันทรสุรีย์, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๙.

^{๒๒}เอกวิทย์ ณ ถลาง , **ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน** , (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๒๓}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ๒๕๔๘, **ภูมิปัญญาไทย** , [ออนไลน์] . แหล่งที่มา : <http://www.thaiwisdom.org/wisdom.html> [๒๐ พ.ย. ๒๕๕๘].

^{๒๔}เสรี พงศ์พิศ, “**แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน**”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญาไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๔.

^{๒๕}สิริกร ไชยมา. “ภูมิปัญญาในท้องนาชีวิตชาวล้านนาแพร่โครงการพัฒนาท้องถิ่นหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนร่องกางอนุสรณ์อำเภอร่องกางจังหวัดแพร่” (๒๕๔๔): หน้า ๒.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ ภูมิปัญญาพื้นบ้านหมายความว่า เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัว เรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์และเป็นวิถีของชาวบ้าน^{๒๖}

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่าง เหมาะสมกับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันความต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาไทยเป็น องค์ความรู้และความสามารถโดยรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น องค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาไทยเป็น ภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ผู้ทรงภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญา หรือเป็นผู้นำภูมิปัญญา ต่างๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องในฐานะ เป็นผู้เชี่ยวชาญ สามารถเผยแพร่และถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละสาขานั้นๆ ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญา มาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับ ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ความเหมือนกันระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาไทยกับปราชญ์ชาวบ้านคือ บทบาทและภารกิจในการนำภูมิปัญญาไปใช้แก้ปัญหา และการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงจาก อดีตถึงปัจจุบัน ส่วนความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับภูมิปัญญาที่จะนำไปแก้ปัญหาและถ่ายทอด กล่าวคือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยย่อมมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาระดับชาติไป แก้ปัญหา หรือถ่ายทอด หรือผลิตผลงานใหม่ๆ ที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติโดยรวม ส่วนปราชญ์ ชาวบ้าน มีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปแก้ปัญหา หรือถ่ายทอดในท้องถิ่นอย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาไทยและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมมีความสัมพันธ์และ เชื่อมโยงกัน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นฐานหลักแห่งภูมิปัญญาไทยเปรียบเหมือนฐานเจดีย์

^{๒๖} ยิ่งยง เทาประเสริฐ, “ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้าน”,วารสารการศึกษาแห่งชาติ” ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๕ (มิถุนายน-พฤษภาคม ๒๕๓๗): ๑๗ – ๒๖.

คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงภูมิปัญญาที่ถูกนำไปพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ถูกนำไปใช้เป็นการยกระดับองค์ความรู้และความสามารถสู่การพัฒนาท้องถิ่นโดยท้องถิ่นแต่ละแห่งอาจมีความเหมือนหรือต่างกันได้ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการพัฒนาอยู่เรื่อยๆจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่และองค์ความรู้ใหม่นี้ก็ถูกพัฒนาต่อไปเป็นองค์ความรู้ใหม่อีกซึ่งมีวัฏจักรในการเกิดขึ้น และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่อยู่เรื่อยๆโดยลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๕ ประการ^{๒๗} คือ

๑. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน
๒. มีลักษณะผสมผสาน
๓. มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ
๔. เน้นการปฏิบัติที่ถูกทำนองคลองธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์
๕. เน้นพฤติกรรมกลุ่มของหน่วยงานทางสังคมและสถาบันสังคมหรืออาจกล่าวโดย

สรุปว่า ภูมิปัญญาเป็นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่น คือ สร้างจิตสำนึกเป็นหมู่คณะทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ พื้นเพจากฐานความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากบรรพบุรุษหรือความรู้ที่สั่งสมสืบต่อกันมา ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นสติปัญญาเป็นความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

จากงานวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาหมายถึงความรู้ความสามารถที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแต่กระบวนการสั่งสมสืบทอดกันมานี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะตระกูลใดตระกูลหนึ่งแต่กระจายความรู้ให้ทั่วทั้งหมู่บ้านหรือท้องถิ่นนั้นๆอาจจะประสบปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นจึงทำให้ชุมชนหรือท้องถิ่นคิดหาวิธีแก้ไขจึงเกิดเป็นความรู้ร่วมกันเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการคิด ทำเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านเองและอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตแต่ละวันของคนในชุมชนเพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในสังคมพัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านานจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายสู่ลูกหลานจากคนรุ่นสู่รุ่นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบันภูมิปัญญาเป็นศาสตร์คือเป็นความรู้ที่มีคุณค่าดีและงามที่คนได้ค้นคิดขึ้นมาไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือด้วยจิตวิญญาณภูมิปัญญาสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุล กับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย และสามารถเป็นความคิดที่จะสามารถร่วมพัฒนาประเทศชาติได้ต่อไปในอนาคต

^{๒๗} เทิดชาย ช่วยบำรุง, ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์.วิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๖.

๒.๒.๒ ความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

๑. ภูมิปัญญาไทยแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ที่ดั่งาม ทั้งจารีตประเพณี วัฒนธรรม และการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีคุณค่า เช่น การนวดแผนไทย สมุนไพรไทย

๒. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการคิดริเริ่มสร้างสรรค์คุณค่าทางสังคมใหม่ ทั้งในสิ่งที่ เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่นภูมิปัญญาการบวชป่าไม้ เป็นต้น

๓. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดการผลิตภัณฑ์ การแปรรูป และการสร้างอาชีพใหม่ ทั้งด้านการผลิตสิ่งใหม่และวิธีการผลิตสิ่งใหม่ ๆ เช่น การผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

๔. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่นการทำปลาตะเพียนด้วย ไบลานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทำขนมหม้อแกงของจังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

๕. ภูมิปัญญาไทยก่อให้เกิดศิลปะของชาติ ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์งานศิลปะ ไว้มากเช่น จิตรกรรมลายไทย ศิลปะกาต้อสู้มวยไทย การฟ้อนรำ เครื่องดนตรีไทย เป็นต้น ทำให้ ประเทศไทยมีศิลปะเป็นของตนเองที่แสดงถึงความเป็นอารยธรรมของชาติ

๖. ภูมิปัญญาไทยได้เสริมสร้างความสงบสุขในการดำรงชีวิต โดยสามารถนำมา ปรับปรุงอุปนิสัยที่มีความโดดเด่นของคนไทย เช่น ยิ้มสยาม ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรักความ สงบความขยันและความอดทน เป็นต้น

๗. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ เนื่องจาก ก ได้รับการยอมรับและยกย่องจากชาวต่างชาติว่ามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งาม มีความสอดคล้อง กับการรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๘. ภูมิปัญญาไทยสามารถสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ทั้งที่เกิดขึ้นจากการที่ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

๙. ภูมิปัญญาไทยสามารถเสริมสร้างให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ ในศักดิ์ศรีและ เกียรติภูมิของความเป็นไทย

๑๐. ภูมิปัญญาไทยสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทย ให้เกิดการดำรงชีวิตเหมาะสมได้ตามยุคตามสมัยคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาไทยที่บรรพบุรุษได้สั่งสมความรู้ประสบการณ์ แล้วถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่า สมควรที่ชาวไทยทุกคนมีส่วนร่วมในการศึกษา อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาไทยให้ อยู่คู่กับคนไทย เป็นประจักษ์ต่อสายตาของชาวโลกต่อไป

สรุปภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างมากที่มนุษย์ได้ค้นพบจากเกิดจาก ประสบการณ์แล้วนำมาใช้ในการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอดของตน มีการผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาตถพลึกเป็นองค์ความรู้ที่ใช้ประกอบการทำมาหากินและสามารถ นำมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนและสังคมได้ จากความรู้และประสบการณ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็น พื้นฐานแห่งองค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการแก้ปัญหาและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตเป็นความรู้ ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในตัวผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน และยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่

ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความน่านิยมปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้านดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและได้รับการรื้อฟื้นและแพร่หลายกันมากขึ้น

๒.๒.๓ ที่มาของแนวคิดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่ได้จากการสืบทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เก็บสะสมเป็นประสบการณ์เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่รวบรวมมาจากความรู้หลายๆ ด้าน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในสังคมไทย และชุมชนต่างๆ เกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ ที่ผ่านการคัดกรอง เรียนรู้ปรับแต่งและได้รับการสืบทอดกันมาในชุมชน เพื่อใช้แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง จึงมีการศึกษารวบรวม ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นชุมชนและประเทศชาติภูมิปัญญาเป็นไปอย่างต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านกันเองทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคงไม่แตกสลายภูมิปัญญาจึงเปรียบเสมือนเชือกร้อยรัดคนในสังคมชุมชนให้มีความสัมพันธ์ที่ดีมีอริยาสยไมตรีจิตที่ดีต่อกันภูมิปัญญาไม่เพียงแต่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังได้เชื่อมไปถึงมนุษย์กับธรรมชาติให้อยู่ด้วยกันอย่างเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันคนในชุมชนจึงไม่ได้คิดว่าตัวเองแปลกแยกจากธรรมชาติ ความสัมพันธ์ภายในชุมชนจึงมีทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ แต่ต่อมาการพัฒนาประเทศชาติในช่วงที่ผ่านมาได้รับเอาวัฒนธรรมในยุควัฒนธรรมชาวตะวันตกเข้ามา กับมองว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัยกับการพัฒนาในโลกปัจจุบัน แต่กลับไปเน้นวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาประเทศกันอย่างล้นหลาม ประชาชนโดยส่วนมากกลับนิยมชมชอบกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จนลืมองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่นกันสิ้น แต่แล้วปัญหาก็ตามมาอย่างมากมายกลับการพัฒนาในยุคของเทคโนโลยีทางชาวตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านเศรษฐกิจฝืดเคือง ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาระบบนิเวศกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน สังคมและประเทศชาติ ทำให้รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐต้องกลับหามามองการพัฒนาแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของรากหญ้าเพื่อเป็นรากฐานของประเทศชาติที่มั่นคงต่อไปในอนาคต การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านท้องถิ่นจึงได้ถูกนำมาหยิบยกอีกครั้งในการพัฒนาพื้นฐานของประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งของพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ท่านได้ตรัส พระราชทานพระราชดำริสหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ครั้งแรกในงานพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๗ ไว้ว่า^{๒๘}

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนเป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทาง

^{๒๘} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ,พระราชดำริส พอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.chaoprayanews.com/> เข้าถึงเมื่อ [๓๐ พ.ย. ๒๕๕๘].

เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไปหากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกฐานะทางเศรษฐกิจขั้นได้รวดเร็วแต่ประการเดียวโดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชน โดยสอดคล้องด้วยจะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ได้ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด” การหันมามอบรับน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นข้อคิดในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความพอมีพอกินแล้วถือว่าได้สนับสนุนการวางรากฐานขั้นพื้นฐานของความพอเพียงดังมี ผู้รู้ได้ให้ข้อคิดไว้ดังนี้

พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ ได้ศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่าหลักสัมมาอาชีวะหรือสัมมาอาชีพในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้หมายถึงแต่การใช้แรงงาน เพื่อให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหมายรวมถึงการทำหน้าที่อย่างถูกต้องด้วยทำให้การวัดคุณค่าของงานอาชีพจะวัดเฉพาะการสนองความต้องการของคนอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ได้ไม่เพียงพอ เพราะอาจเป็นการวัดความสามารถในการตอบสนองความต้องการด้วยต้นทุนเท่านั้น โดยการพิจารณาการงานนั้นได้เกื้อกูลต่อชีวิตของคนนั้น ๆ หรือต่อสังคมหรือไม่หลักพุทธธรรมในศาสนาพุทธเน้นด้านจิตใจ เน้นที่เจตนาว่าเป็นการกระทำที่มีเจตนาดี หรือจิตเป็นกุศลแล้ว ย่อมคาดหวังได้ว่าผลลัพธ์ตามมาก็จะเป็นไปในทางที่ดีตามหลักกฎแห่งกรรม เพราะเจตนาดีหรือจิตที่เป็นกุศลอีกด้วย สัมมาอาชีพในที่นี้ต้องก่อให้เกิดผลอันเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคมด้วยเช่นกันการดำเนินกิจกรรม เศรษฐกิจพอเพียงด้วยหลักสัมมาอาชีวะขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงย่อมหมายความว่าผลที่เกิดขึ้นในทางเกื้อกูลต่อมนุษย์และสังคม ด้วยเช่นนี้การดำรงเลี้ยงชีพด้วยการผลิตสิ่งที่ไม่ควรผลิตคือ อาวุธ เมรัย และยาพิษ หรือสารเคมีที่ใช้เป็นยาฆ่าแมลง สารเสพติดให้โทษ สารที่สร้างความมึนเมา ที่ทำให้ขาดสติและความยังคิดผิดศีลข้อ๕ ย่อมถือได้ว่าไม่เป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หรือในกรณีของการผลิตที่มีขนาดใหญ่ด้วยระบบสายพานที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นคน งานและคนงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต เนื่องจากต้องทำงานในสภาวะที่บีบคั้น วนวาย เร่งรีบ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ใช่หลักสัมมาอาชีวะตลอดจนไม่ส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ พอเพียง พอประมาณ มีเหตุมีผล ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๙}

สรุปจะเห็นได้ว่าการนำหลักธรรมของพุทธศาสนาและ จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพบว่า การจะพัฒนาหรือทำสิ่งใดจะต้องมีการคิดให้รอบคอบก่อน โดยเฉพาะการพัฒนาที่มีความมั่นคงแล้วจะต้องมีการวางรากฐานให้ดี มีความมั่นคง ปรัชญาเศรษฐกิจก็คือ หลักคิด เพื่อจะให้เรารับมือ กับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไป และ

^{๒๙} พระมหาสมโภช ฐิตญาโณ, “ ศึกษาเชิงวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์ตามแนวพระไตรปิฎก ” สาขาปรัชญา ๒๕๓๖), หน้า ๔๙, อ้างใน พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์, “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗.

องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนรากฐานของการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ที่จะทำให้องค์กรนั้นๆ มีความมั่นคงถาวรต่อไปในอนาคต

๒.๒.๔ ประโยชน์ของภูมิปัญญาประชาชนตำบลบ้านเวียง

ภูมิปัญญาที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมากมายเพราะคนเราได้ใช้การภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพในการดำรงชีวิต บางครั้งภูมิปัญญาสร้างรายได้ให้กับผู้คนสร้างความสำเร็จให้กับชีวิต นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นรากฐานของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติอีกด้วย นอกจากนั้นภูมิปัญญายังมีประโยชน์อีกอย่างมากดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงองค์ประกอบ องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาเป็นของคู่กับคนไทยมาช้านานที่บรรพบุรุษของเราที่ใช้ในการดำรงชีพ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถและทักษะ ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อนำมาใช้และแก้ปัญหาในการดำรงชีพของมนุษย์โดยได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากแหล่งเรียนรู้จากคนจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ บางครั้งภูมิปัญญาเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถทำให้ผู้ประกอบการอาชีพได้ประสบความสำเร็จในชีวิต นอกจากนั้นภูมิปัญญายังเป็นรากฐานของครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติสามารถทำให้รอดพ้นอุปสรรคและวิกฤตมาได้ยังเป็นรากแก้ว วามันเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาในทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภูมิปัญญายังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมากในการช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ ความรักความสามัคคี ของคนในชาติยังความเป็นเอกลักษณ์ให้ยั่งยืนยาวนานต่อไปนอกจากนั้นภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนและประเทศชาติและเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่นคือ สร้างสำนึกเป็นหมู่คณะทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ พื้นเพจากฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากบรรพบุรุษ หรือความรู้ที่สั่งสมสืบต่อกันมาทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นสติปัญญาเป็นความรู้ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมีหลายท่านที่ให้ความคิดเห็นประโยชน์ของภูมิปัญญาไว้ดังนี้^{๓๐}

คุณค่าของภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประโยชน์ และสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษไทย ได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยจึงมีคุณค่าและความสำคัญดังนี้^{๓๑}

๑. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชน แสดงความดีต่อผู้อื่น ก็สามารถดิระงับ เพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติร่วมกัน

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, การใช้การพัฒนาระบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

^{๓๑} ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaigoodview.com/node/123073>. [๒๒ พ.ย. ๒๕๕๘]

สร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญากระทำยุทธหัตถี จนชนะข้าศึกศัตรู และทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทยคืนมาได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาเศรษฐกิจพอเพียงสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ทรงใช้พระปรีชาสามารถ แก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติได้หลายครั้ง

๒. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตที่มา กความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ เช่น นายขนมต้ม เป็นนักมวยไทย ที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกันแม้ในปัจจุบัน มวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยมเป็นที่ นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า ๓๐,๐๐๐ แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ ถือเป็นมรดก ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทาง ภาษาและวรรณกรรม โดยที่มีอักษรไทยเป็นของตนเอง มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะ ได้อรรถรสครบทุกด้าน วรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และราคาถูก มี คุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด กะเพรา เป็นต้น เหล่านี้เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่มีคุณค่าอย่างมากในการดำรงชีพที่ได้มีการสืบทอดกันมานาน

๓. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนา มาปรับใช้ในวิถีชีวิต ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีตประณีต รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ปกติสุข ทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะ แห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปันกันแบบพริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้ เป็นต้น

๔. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง เช่น ประเพณีไทย ๑๒ เดือน ตลอดทั้งปี ล้วนเคารพคุณค่าของธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น จึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความสะอาดบ้านเรือน ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชา ระลึกถึงบุญคุณของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ คน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทงและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำ ลำธาร ภูเขาแม่น้ำจากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติ ทั้งสิ้นในการรักษาป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ได้ประยุกต์ให้มีประเพณีการบวชป่า ให้คนเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม ยังความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำ ลำธาร ให้ฟื้นสภาพกลับคืนมาได้ ถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความ สมดุลระหว่างคน สังคมธรรมชาติ

๒.๒.๕ กระบวนการสร้างภูมิปัญญา

กระบวนการสร้างภูมิปัญญาไทยของชาวล้านนา บ้านเวียง อำเภอร่องงาม จังหวัดแพร่ มีกระบวนการเกิดที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคกับสมัยแล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดเช่นภาษาถิ่น แพทย์แผนไทย การทอผ้า การจักสาน เป็นต้น เป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษและการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีพื้นฐานจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ และอิทธิพลจากภายนอก วัฒนธรรมภายนอกบางอย่างที่ไทยรับมานั้นได้ถูกนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพสังคมไทย จนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเป็นอย่างไรก็ดี แม้ว่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะช่วยให้เราเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาจะช่วยกันอนุรักษ์และสืบทอดต่อไปในภายหน้า ภูมิปัญญาไทย คือ ความรู้ความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตในสังคมไทย ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีมากมายหลายด้านภูมิปัญญาบางด้านสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆ หลายด้านได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านคติความเชื่อ ด้านการดำเนินชีวิต ด้านศิลปวัฒนธรรมได้มีนักคิดหลายท่านได้ให้ความเห็นไว้ต่างๆ ดังนี้

กระบวนการทางปัญญา หรือที่เรียกว่า Cognitive Process ที่สังเกตได้จากความเป็น “มนุษย์” ของชาวบ้านคือ มีการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่ได้รับเข้ามา และเกิดการ Link กับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่ตนเองมี และสร้างความหมายในสิ่งที่ตนเองรู้ (Meaning Making) จนเกิดเป็นความหมายที่ลึกซึ้ง (Meaningful) และเกิดเป็นความเข้าใจ (Understanding) และสื่อออกมาไม่ว่าจะเป็นคำพูด การกระทำหรือพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ก็เริ่มมาจากกระบวนการทางปัญญาของคน ชุมชน หลอมรวมกันเป็นภาพรวมของชุมชนเกิดขึ้นนอกจากนี้ สิ่งสำคัญที่ได้พบคือ กระบวนการคิดของชาวบ้าน (Thinking Process) ผู้ซึ่งเรียกและมองตนเองว่า จบแค่ ป.4 ซึ่งมีทั้งการวิเคราะห์ การคิดเชิงบูรณาการ การคิดเชิงวิจารณ์ญาณ และการคิดเชิงวิพากษ์ ที่มีต่อประเด็นการพัฒนาการดูแลตนเองในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการทางปัญญาของชาวบ้านมีอยู่แล้ว ภาระที่สำคัญคือว่าจะส่งเสริมให้เขาใช้กระบวนการทางปัญญานี้ได้เต็มศักยภาพได้อย่างไร^{๓๒}

เอกรินทร์ สีมหาศาลและคณะ ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ความคิดและทักษะในการปฏิบัติเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของตนและชุมชน จึงมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางสังคมอยู่ ตลอดเวลาซึ่งในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ของตนเองปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาพอสรุปได้ดังนี้

๑. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่เกิดจากการดำรงชีวิต
๒. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา
๓. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาที่เกิดจากสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

^{๓๒} นิภาพร อุดรวงษ์ อนุชา หนู่นุ่น , กระบวนการทางภูมิปัญญาชาวบ้านในไตรภาคี [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.gotoknow.org [๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘]

๔. การสร้างสรรค์ที่เกิดจากภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากอิทธิพลภายนอก

๕. การสร้างสรรค์ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่อาศัยประสบการณ์

จากความหมายพอสรุปความได้ว่ากระบวนการสร้างเสริมภูมิปัญญาคือความรู้ของคนหรือประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นมีการสืบทอดปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลง พัฒนาใช้เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ให้ทันยุคทันสมัยมีประสิทธิภาพในการใช้งานและนำมาแก้ปัญหาต่างๆในการดำรงชีวิตเป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่ชาวบ้านช่วยกันคิดช่วยกันทำบนฐานรากของการพึ่งตนเองและพึ่งกันเองในชุมชนโดยอาศัยการเรียนรู้ที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนานและภูมิปัญญาเหล่านี้ปรับเปลี่ยนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งสังคมโลก

ดวงฤทัย อรรถแสง ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหม่อมดัดหมี่ ย่อมสี่ธรรมชาติด่านหนองหญ้าปล้อง มีกระบวนการจัดการความรู้ดังนี้

๑. การสร้างความรู้

๒. การจัดเก็บความรู้เป็นการจัดการจัดเก็บความรู้โดยในรูปแบบการจัดจำประสบการณ์ การจดบันทึกแบบย่อๆ ไว้ในสมุดส่วนตัว

๓. การเผยแพร่ความรู้

๔. การใช้ความรู้ทั้งนี้ได้มีการขยายผลหรือยกระดับความรู้ที่มีอยู่โดยการนำเอาความรู้ใหม่ๆ จากการลองผิดลองถูกหรือจากการเข้าอบรมต่างๆ ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรให้สูงขึ้นเมื่อมีความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นจะมีการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ต่อไปโดยแต่ละขั้นตอนที่ศึกษา^{๓๓}

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ไว้ดังนี้

๑. บุคคลากร (ผู้ถ่ายทอด) ถือเป็นผู้มีความสำคัญมากที่สุดเพราะเป็นตัวกลางที่นำความรู้ต่างๆ มาสู่ผู้รับการถ่ายทอดอีกทั้งต้องมีความพร้อมและเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาอย่างชัดเจนสามารถอธิบายให้ผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจได้เป็นอย่างดี

๒. สื่อเป็นเครื่องช่วยในการถ่ายทอดความรู้ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยทั่วไปสื่อมีหลายประเภททั้งที่เป็นเอกสารและวัสดุ อุปกรณ์ ผู้ถ่ายทอดจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องใช้สื่อประกอบ

๓. กิจกรรม (วิธีการ) เป็นการนำความรู้ไปยังผู้รับการถ่ายทอด เช่นการบรรยาย การสาธิตการฝึกปฏิบัติ เป็นต้น

๔. อาคารสถานที่ผู้ถ่ายทอดควรเลือกอาคารหรือพื้นที่ที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด เช่น ที่ศาลา ที่วัด หรือที่ประกอบอาชีพต่างๆ

๕. เนื้อหาที่ถ่ายทอดอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ พฤติกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม การแสดง ตลอดจนภูมิปัญญาชาวบ้าน

๖. บรรยาย (สภาพแวดล้อม) ผู้ถ่ายทอดควรเลือก ควรเลือกให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับผู้รับการถ่ายทอด เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดความรู้มากขึ้น

^{๓๓} ดวงฤทัย อรรถแสง, “กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่สี่ธรรมชาติดอยมดัดหมี่” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๔.

๗. การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่งเพราะเป็นการตรวจสอบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และควมมีการประเมินผลเป็นระยะๆอย่างสม่ำเสมอหากมีข้อบกพร่องให้รีบปรับปรุงแก้ไขทันทีที่การประเมินผลควรเน้นไปที่การสังเกตการณ์ปฏิบัติงาน และการตรวจผลงาน^{๓๔}

กนกพร ฉิมพลี ได้ศึกษาแล้วพบว่า กระบวนการสร้างและสืบทอดองค์ความรู้หรือที่เรียกว่าภูมิปัญญาพบว่าความรู้ถูกสร้างหรือคิดขึ้นโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อตอบปัญหาบางอย่างที่มีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นและในกระบวนการนั้นตัวความรู้อาจได้มาจากจากชุมชนอื่นก็เป็นได้ เช่น การอพยพย้ายถิ่นและในกระบวนการนั้นหรือการที่ชุมชนไปสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆไม่ว่าจะโดยทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง หรือในทางใดก็ตามของคนในชุมชน ความรู้ถูกสืบทอดในครอบครัว หรือสืบทอดกันเองในชุมชน โดยมีบ้านหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือสถานที่อื่นที่มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนอีกทั้งความรู้ในชุมชนจะมีผู้สร้างผู้สืบทอด ผู้ใช้ความรู้ในกลุ่มคน เป็นชุมชนทั้งหมด แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นถูกรักษาและสืบทอดไว้โดยบุคคล^{๓๕}

พิมลจรรย์ นามวัฒน์ ได้ศึกษาแล้วพบว่ากระบวนการจัดการหมายถึงดังนี้

๑. กระบวนการใช้ทรัพยากรขององค์การเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดด้วยการทำหน้าที่ด้านการวางแผน การจัดการองค์กร การนำเสนอ และการควบคุม

๒. กระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์และประสานความพยายามของบุคลากรเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น

๓. กระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลดำเนินการ เพื่อประสารกิจกรรมของบุคคลอื่นให้บรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่บุคคลคนเดียวไม่สามารถกระทำได้ตามลำพังคนเดียว

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการเกิดของภูมิปัญญาเกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วนำมาพัฒนาเลือกสรรและประยุกต์องค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคกับสมัยแล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด กระบวนการจัดการความรู้ทางด้านภูมิปัญญาจะต้องมีการ สร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การเผยแพร่แก่ผู้สืบทอดเพื่อให้กระบวนการองค์ความรู้ที่นำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล และภูมิปัญญาจะช่วยกันอนุรักษ์และสืบทอดต่อไปในภายหน้า ภูมิปัญญาไทย คือ ความรู้ความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตในสังคมไทย ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีมากมายหลายด้านภูมิปัญญาบางด้านสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๓๖}

^{๓๔} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, การใช้การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๗), หน้า๑๗.

^{๓๕} กนกพร ฉิมพลี, “รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานกรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา” , วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๓.

^{๓๖} พิมลจรรย์ นามวัฒน์ , ในเอกสารการสอนชุดสาขาวิชาศิลปศาสตร์ , (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (ม.ป.ป.)

นันทสาร สีสลับ ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นดังนี้

๑. สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย
๒. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
๓. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
๔. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัยภูมิปัญญาไทยมีความสัมพันธ์กับการดำเนิน

ชีวิตของคนไทย ซึ่งแสดงออกมาใน ๓ ลักษณะ คือ

- (๑) ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
- (๒) ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม
- (๓) ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือเครื่องใช้เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการประยุกต์ใช้แร่ธาตุธรรมชาติ มาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต ในประเทศไทยได้ปรากฏภูมิปัญญาในด้านดังกล่าวมา ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังนั้น ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือ เครื่องใช้จากโลหะจึงดำรงคู่กับสังคม มนุษยชาติมาตลอด^{๓๗}

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ช่วยกันสร้างสรรค์และ สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นความภาคภูมิใจและเกียรติภูมิของคนไทย ทำให้ เกิดความรักในชาติบ้านเมือง เราคนไทยควรช่วยกันอนุรักษ์ให้เป็นมรดกของชาติสืบไป การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาไทยให้เป็นมรดกของชาตินั้น มีวิธีการดังนี้^{๓๘}

๑. ช่วยกันถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย
๒. ประกาศยกย่องเชิดชูผู้ทรงภูมิปัญญาไทย
๓. จัดตั้งศูนย์ภูมิปัญญาไทย
๔. จัดตั้งสถาบันภูมิปัญญาไทยแห่งชาติ
๕. จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาไทย
๖. จัดการด้านการคุ้มครองลิขสิทธิ์

ภูมิปัญญาไทย และกระบวนการนำภูมิปัญญาไทยสู่สากล ภูมิปัญญาไทย หมายถึง พันความรู้ ความสามารถอันแสดงถึงความชาญฉลาดของคนไทยที่ได้สะสมประสบการณ์ สืบทอดกัน มาหลายยุคหลายสมัยจากบรรพบุรุษคนไทย และความรู้นั้นยังเป็นประโยชน์แก่ลูกหลานไทยจนถึง ปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายของภูมิปัญญา (Local Wisdom) ไว้หลายมุมมอง เช่น ความรู้และความรอบรู้ของชาวบ้านที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม องค์ความรู้ ทั้งหมดที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง เพื่อแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต ความรู้ที่สั่งสมกันมาแต่

^{๓๗} นันทสาร สีสลับ. “ภูมิปัญญาไทย”, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน , ๒๓. (๒๕๔๒ -๑๙):๒๕๔๒

-๑๑-๒๙

^{๓๘} ปัจจัยพื้นฐาน: ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://sites.google.com/site/channarong1111111/1\[๓ ธันวาคม ๒๕๕๘\]](https://sites.google.com/site/channarong1111111/1[๓ ธันวาคม ๒๕๕๘]).

อดีต รวมทั้งเป็นการจัดวางความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี เพื่อให้เกิดความสมดุลของความสัมพันธ์และเพื่อสันติสุขของสังคมชาวบ้าน จากความหมายและมุมมองข้างต้น สามารถจัดวางองค์ประกอบความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทยได้ดังนี้

๑. การสร้างองค์ความรู้ องค์ความรู้ที่ได้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านและธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาการดำรงชีวิตให้สมดุลแบบพึ่งพาอาศัย กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการลองผิดลองถูกของตัวเอง และเรียนรู้จากความผิดพลาดของผู้อื่น ในลักษณะคิดเองทำเอง จากกิจกรรมการผลิตในครัวเรือน และความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนอื่น

๒. การสะสมองค์ความรู้ ความรู้จากการลองผิดลองถูก ได้รับการปรุงแต่งต่อยอดพัฒนาโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มเติมปรับเปลี่ยนกระบวนการทางเทคนิควิธีการ ผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งด้านเวลาและพื้นที่ เพื่อยืนยันความมั่นคงยั่งยืนขององค์ความรู้

๓. การถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้ ถ่ายทอดผ่านการสวดแทรกทางกิจกรรมการผลิต พิธีกรรมทางจารีตประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะ ภาษา และวัฒนธรรม ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป เช่น นิทาน คำกลอน เพลง คติธรรม สุภาษิตคำพังเพย การละเล่น ยา การปรุงยา และกรรมวิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บ^{๓๙}

ดังนั้น "ภูมิปัญญาไทย" ในภาพรวม จึงควรมีความหมายว่า ชุดความรู้บูรณาการเพื่อความมั่นคงของสังคมไทยภูมิปัญญาไทย เป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่สะสมถ่ายทอดผ่านยุคสมัย มีคุณค่าสมบูรณ์ เพื่อการดำรงอยู่ของชาติไทย หล่อหลอมให้คนไทยมีคุณลักษณะอ่อนโยน เอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี อีสุระเสรี และรักสันติ แผงในรอยยิ้ม การไหว้ คำพูด และวิถีชีวิตปกติทั่วไป เป็นสื่อสัญลักษณ์นามธรรม ที่ประทับใจแก่ผู้ พบเห็น สัมผัส เสมอมา และเป็นความภาคภูมิใจที่ฝังอยู่ในสายเลือดชนชาติไทยสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

อุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นับแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ เป็นต้นมา ภูมิปัญญาไทย ถูกทอดทิ้ง ละเลย ถอยร่น ด้อยคุณค่า ด้วยมุมมองของคำว่า "ด้อยพัฒนา" กลายเป็นเพียงสถานะองค์ความรู้เปราะบาง เนื่องจากการก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรมแบบก้าวกระโดด ภายใต้มุมมองทันสมัยนิยม ชุมชนในชนบทตกอยู่ในภาวะชะงักงัน คุณค่าในวิถีการผลิตแบบพอเพียง จึงดูด้อยต่ำกว่ามูลค่าทางเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม แรงงานในภาคเกษตรกรรมในชนบทจึงหลั่งไหลสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ คุณค่าเดิมในฐานะของผู้นำครอบครัว จึงมีคุณค่าเพียงชั้นชั้นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม สภาวะการดูดซับแรงงานเช่นนี้ ส่งผลให้ครอบครัว ชุมชนเล็กกลาง และอ่อนแอ สถานะองค์ความรู้จึงเริ่มถดถอย ถอยหลัง จากวิถีชีวิตชาวบ้าน นับแต่นั้นมา

การจัดระเบียบสังคมใหม่ภายใต้อุดมการณ์พัฒนารัฐชาติไทยในอดีต ที่ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์ ขัดเกลาลหล่อหลอม ภายใต้รูปแบบมาตรฐานเดียวกัน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการก้าวกระโดดสู่สังคมอุตสาหกรรม โดยวิธีเลียนแบบจัดการศึกษาตามศาสตร์ตะวันตก มีกระบวนการทัศน์ผลิตคนป้อนตลาดอุตสาหกรรม ปฏิเสธองค์ความรู้ดั้งเดิมที่กลมกลืนกับธรรมชาติในชุมชน

^{๓๙} นายไม้ม้วน ดินแก้ว, ภูมิปัญญาไทย และกระบวนการนำภูมิปัญญาไทยสู่สากล, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.l3nr.org/posts/128735>. [๓ ธันวาคม ๒๕๕๘]

ประกอบกับความเชื่อในกลไกการผลิตเพื่อขายผ่านสื่อโฆษณาทุกรูปแบบนั้น ทำให้ชุมชนหมู่บ้านไทย ถูกกระชากเข้าสู่วังวนของกระบวนการพัฒนาตามเจตนารมณ์ของรัฐ ชาวชนมีพฤติกรรมเลียนแบบ และบริโภควัตถุนิยมตามสังคมตะวันตกมากขึ้นทุกขณะ ส่งผลกระทบต่อการสร้างองค์ความรู้ การสะสมองค์ความรู้ การเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ในครอบครัวและชุมชนชาตตอน ซึ่งมี นัยแสดงถึงทุนภูมิปัญญาอันแข็งแกร่ง หรือความสามารถในการปรับตัวแก้ปัญหาแบบพึ่งพาตนเอง ตลอดจนความรู้สึกรักผูกพัน ความมั่นคง มั่นใจ ตระหนักรู้ในพลังของชุมชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จะถูกทำลายในที่สุด

การค้นหาฟื้นฟูพลังชุมชน มิใช่การย้อนกลับไปสู่การอยู่ร่วมกันตามแบบอย่างอดีต แต่หมายถึง การถอดรหัสความชาญฉลาดของชุดความรู้ ไหวพริบในการถ่ายทอดความรู้ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในชุดความรู้ ที่ปรากฏร่องรอยสะท้อนความเข้มแข็งในอดีต มาบูรณาการกับองค์ความรู้สากล ปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนชนบทไทย สอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันจากแรงเหวี่ยงเศรษฐกิจกระแสหลัก (ทุนนิยม) พร้อมทั้งดูดซับสิ่งที่เป็นพลังบวกของ กระแสหลักไว้ปรับใช้ต่อไป

อาจเรียกความรู้แบบนี้ว่า "ภูมิปัญญาบูรณาการ" ซึ่งเป็นการทบทวนวงจรการผลิตซ้ำของ ทุนทางสังคม และเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับภูมิปัญญาไทยอีกทางหนึ่ง

กระบวนการนำภูมิปัญญาไทยไปสู่สากล ควรเริ่มจากการปรับกระบวนการทัศน์ในการ พัฒนา ที่เชื่อว่า มนุษย์และธรรมชาติ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นสิ่งเดียวกัน มีความสัมพันธ์ พึ่งพาอาศัยกันอย่างสมดุลกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวสู่สมดุลของมนุษยชาติ มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คุณค่าคู่ควรรู้พื้น ปรับประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความมั่นคง เข้มแข็งให้กับประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน เมื่อความเชื่อได้ปรับทิศทางคงที่ เป็นเป้าหมายปลายทางร่วมกันแล้ว ชุมชนควรร่วมคิดร่วมทำ ผ่านกระบวนการทางสังคม ค้นหาฟื้นฟูภูมิปัญญาที่ยังคงแสดงพลัง มาปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้อง กับสถานการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต บูรณาการกับภูมิปัญญาสากล ที่แฝงตัวในกระแส โลกาภิวัตน์ (เงาภาวะทันสมัยนิยม)โดยการวิเคราะห์และจัดเรียงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบใหม่ สังเคราะห์เป็น "ภูมิปัญญาบูรณาการ" จากนั้นจึงทดลองใช้ในชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกัน (เวลาและ พื้นที่) ร่วมประเมินผลเสถียรภาพและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์แนวราบ ปัจจัยที่ ส่งเสริมหรือขัดขวาง รวมทั้งผลกระทบต่อการบวนการประชาสังคม รัฐอาจต้องชี้แนะให้ทุกภาคส่วน ของสังคมร่วมกันส่งเสริมสนับสนุน ผลักดันให้เป็นรากแก้วของสังคมต่อไป เมื่อปรากฏผล เชิงประจักษ์ ก็ไม่เป็นเรื่องยากอีกต่อไป เนื่องจากเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้กลายเป็นเครื่องมือของภูมิปัญญาบูรณาการไปเรียบร้อยแล้ว

สรุปกระบวนการสร้างภูมิปัญญานั้นเป็นกระบวนการทาง ภูมิปัญญาไทย คือ ความรู้ ความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตในสังคมไทย ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นใน สังคมไทยมีมากมายหลายด้านภูมิปัญญาบางด้านสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีอิทธิพลต่อ วิถีชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆหลายด้านได้แก่ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านคติความเชื่อ ด้าน การดำเนินชีวิต ด้านศิลปวัฒนธรรม ที่มีการพึ่งพาธรรมชาติ ความคิด ความเชื่อทางศาสนา การผสมผสานกับวัฒนธรรมต่างชาติมีการดัดแปลงปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับเอกลักษณ์เฉพาะ และ มีการพัฒนาถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน กระบวนการทางภูมิปัญญาควรเริ่มจากการปรับกระบวนการทัศน์

ในการพัฒนา ที่เชื่อว่า มนุษย์และธรรมชาติ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นสิ่งเดียวกัน ความสัมพันธ์ พึ่งพาอาศัยกันอย่างสมดุลกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวสู่สมดุลของมนุษยชาติ มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คุณค่าคู่ควรรู้พื้น ปรับประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความมั่นคง เข้มแข็งให้กับประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน เมื่อความเชื่อได้ปรับทิศทางคงที่ เป็นเป้าหมายปลายทางร่วมกันแล้ว ชุมชนควรร่วมคิดร่วมทำ ผ่านกระบวนการทางสังคม ค้นหาฟื้นฟูภูมิปัญญาที่ยังคงแสดงพลัง มาปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้อง กับสถานการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

สรุปภูมิปัญญา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า (wisdom) เป็นคำเรียกสำหรับผู้รู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตจากประสบการณ์ และมีความสลับซับซ้อนหลายมิติ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ได้จากการสืบทอดความคิดความเชื่อต่างๆเก็บสะสมเป็นประสบการณ์ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นพื้นฐานของการพัฒนาครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ นอกจากนั้น ภูมิปัญญายังทำให้เกิดเป็นผลผลิตมีการสร้างสรรค์งานที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นในตัว หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการทางภูมิปัญญามีความเกี่ยวเนื่องกันเพราะบางอย่างจะต้องอาศัย หลักการของภูมิปัญญาเป็นพื้นฐาน มีผู้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้มากมายหลายความคิดเช่น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถและ ประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา ซึ่งภูมิปัญญา อาจแบ่งได้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาที่เกิดจากการดำรงชีวิต
๒. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา
๓. ภูมิปัญญาที่เกิดจากสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
๔. ภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากอิทธิพลภายนอก
๕. ภูมิปัญญาที่อาศัยประสบการณ์

การถ่ายทอดเผยแพร่องค์ความรู้ ถ่ายทอดผ่านการสวดแทรกทางกิจกรรมการผลิต พิธีกรรมทางจารีตประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะ ภาษา และวัฒนธรรม ในรูปแบบที่แตกต่าง กันไป เช่น นิทาน คำกลอน เพลง คติธรรม สุภาษิตคำพังเพย การละเล่น ยา การปรุงยา และกรรมวิธี รักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำถามในชีวิตในท้องถิ่นได้อย่าง เหมาะสมกับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันความต่างกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ภูมิปัญญาไทยเป็น องค์ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวม เป็นที่ยอมรับในระดับชาติ ส่วน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น องค์ความรู้และความสามารถในระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัดในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาไทยเป็น ภูมิปัญญาไทย ในขณะที่ภาษาอีสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการจัดการความรู้ดังนี้

- ๑) การสร้างความรู้
- ๒) การจัดเก็บความรู้เป็นการจัดการจัดเก็บความรู้โดยในรูปแบบการจดจำ ประสบการณ์ การจดบันทึกแบบย่อๆ ไว้ในสมุดส่วนตัว
- ๓) การเผยแพร่ความรู้
- ๔) การใช้ความรู้ทั้งนี้ได้มีการขยายผลหรือยกระดับความรู้ที่มีอยู่โดยการนำเอา ความรู้ใหม่ๆ จากการลองผิดลองถูกหรือจากการเข้าอบรมต่างๆ ส่งผลให้กระบวนการผลิต

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอสรุปได้ดังนี้

๑. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
๒. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
๓. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
๔. เป็นเรื่องของแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
๕. เป็นแกนหลักหรือกระบวนการทัศนในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
๖. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
๗. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
๘. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
๙. มีบูรณาการสูง
๑๐. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
๑๑. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

๒.๓ สภาพทั่วไปของ ตำบลบ้านเวียง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่

๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมาเทศบาลตำบลบ้านเวียง

เทศบาลตำบลบ้านเวียง ได้ยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเวียงเป็นเทศบาลตำบลบ้านเวียงเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๒ อีกทั้งเทศบาลตำบลบ้านเวียงได้มีการดำเนินการจัดการเลือกตั้งคณะผู้บริหารและสมาชิกสภาเทศบาลในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ เทศบาลตำบลบ้านเวียง จึงแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลบ้านเวียงคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น และคณะกรรมการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นและได้มีการดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลบ้านเวียง เพื่อเป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาของเทศบาลตำบลบ้านเวียงซึ่งในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาต้องสอดคล้องกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยให้ความสำคัญกับการปกครองตนเองและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหารงาน การบริหารงานบุคคล การเงิน การคลัง และเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๕๘

๒.๓.๒ ประวัติความเป็นมาตำบลบ้านเวียง

วัดเวียงสันทรายตั้งครั้งแรกสันนิษฐานว่าเป็นพวกม่านมาทำการก่อตั้งราว พ.ศ. ๒๓๔๒ และพวกม่านก็อพยพไป เพราะถูกพวกเงี้ยวรังแก เลยทำให้เกิดเป็นเมืองร้าง ในช่วง พ.ศ. ๒๓๒๕ ได้มีเจ้าแสนช้างและ เจ้าพระเลื่อน พระแสนอด พระยาเม็งรายร่วมกันแผ้วถางป่า ซึ่งก็ได้พบศิลาหนึ่งแผ่น ปรากฏเป็นตัวหนังสือขอมพบที่เจดีย์หรือพระธาตุแห่ง ซึ่งก็ไม่มีใครอ่านหนังสือขอมได้ เจดีย์สมัยนั้นก็ มีขนาดใหญ่เท่าจอมปลวก ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๐๐ ครูบาภิไจ วัฒนโต (วงศ์นันทะ) พร้อมด้วยศรัทธาชาวบ้านได้พบพระธาตุที่มี รอยแตกตั้งแต่ฐานถึงยอด จึงได้ชื่อว่า วัดตาลแหง อยู่มา ระยะเวลาหนึ่งมีพวกเงี้ยวมาถามหาวัดตาลแหง เพื่อหวังจะขุดเอาสมบัติของมีค่าที่พวกม่านนำมาฝังไว้ แต่ชาวบ้านก็ได้บอกว่าวัดตาลแหง อยู่ไปทางบ้านร้องกวาง

ตั้งแต่นั้นมาก็เปลี่ยนชื่อเป็น วัดเวียงสันทราย ต่อมาทางเจ้าหน้าที่หรือทางการก็ได้มาตั้ง เวียงขึ้น (เมืองแป) ที่บ้านเวียง หมู่ ๒ ในปัจจุบัน การตั้งเวียงสมัยนั้น สถานที่ไม่เอื้ออำนวย จึงทำการ ย้ายไปตั้งใหม่ ทางทิศตะวันออก หรือ ทิศเหนือของหมู่บ้านซึ่งมีปรากฏเป็นคือเวียง ให้เห็นไปทางบ้าน ฝ้าย้อยและชาวบ้านเรียกว่าประตูใจ ส่วนด้านทิศตะวันตกเรียกว่า ประตูมาร

วัดบ้านเวียง ได้รับพิจารณาให้เป็นสำนักสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๓๒๕ ชาวบ้านได้ ช่วยกันบูรณะเจดีย์ให้ใหญ่ขึ้นเท่าที่ปรากฏทุกวันนี้ ต่อมาเมื่อเจ้าอาวาส ๑ รูป ชื่อ พระอนันท์ นนทธีโร (ไผ่คำ) ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อ วัดเวียงสันทราย เป็นวัดเวียงสัน-ทราย ซึ่งคำว่าสันทรายไม่เป็นมงคล โดยเปลี่ยนจากสระอุ เป็นไม้หันอากาศ

ในราว พ.ศ. ๒๔๓๕ มีนายอำเภอ ชื่อว่า นายอำนาจ รักษาสัตย์ ร่วมกับชาวบ้านพัฒนา ถนนหนทาง ทำให้การสัญจรไปมาสะดวกสบายขึ้น แต่ว่าบ้านเมืองสมัยนั้นจะทำอะไรก็ กระทบกระทั่ง ราชการ ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านจะมีต้นไม้ใหญ่ ชาวบ้านเชื่อถือว่าเป็นที่อยู่ของผีเจ้าบ้าน ด้าน ทิศเหนือก็มีคือเวียงรอบๆ จึงได้ชื่อว่า บ้านเวียงมีไม้ไผ่รวมอยู่เป็นกอๆ มากพอสมควร อีกทั้งมีของดี มีค่าอยู่หลายแห่ง แต่ไม่ปรากฏว่าอยู่จุดไหนและชาวบ้านก็ไม่แพร่พรายว่ามีมากน้อยแค่ไหน ประกอบด้วยสมัยนั้น มีเจ้าแสนช้างอยู่ในหมู่บ้านด้วย ทำให้เกิดการหวั่นเกรงอำนาจ ทำให้ไม่มีสมบัติไว้ กับบ้านเรือน ฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า เวียงเก่า ต่อมาเมื่อพ่อนานพรม เป็นพ่อบ้านร่วมกับชาวบ้านสร้าง วิหารขึ้นหลังแรกกับ ครูบาภิไจ ได้มีการบูรณะมาตราบทุกวันนี้ ไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ยังพอเห็นประตูมารอยู่บ้าง ส่วนทิศตะวันออกและทิศเหนือ ก็พอมือคือเวียงอยู่เล็กน้อย

สำหรับพระธาตุตาลแหง ไม่ปรากฏว่าสร้าง พ.ศ.ใด แต่มีการบูรณะมาตลอด ที่มีชื่อว่า พระธาตุตาลแหงก็เพราะมีต้นตาลอยู่หนึ่งต้น มีรอยแตกร้าวตั้งแต่ต้นจนถึงยอด ชาวบ้านจึงเรียกว่า วัดตาลแหงตามที่สันนิษฐานไว้ตั้งแต่ต้น ในองค์พระธาตุก็มีพระบรมสาริกธาตุคู่บ้านคู่เมือง ที่ชาวบ้าน เวียงเคารพนับถือมาตราบทุกวันนี้ วัดเวียงสันทรายได้เปลี่ยนมาเป็น วัดเวียงสันทราย โดยมีพระธาตุ ตาลแหงอยู่ในบริเวณวัด

๒.๓.๓ วิสัยทัศน์ของตำบล

ตำบลบ้านเวียง เป็นตำบลที่มีราษฎรอยู่กันอยู่อย่าง มีความสุข ามสมควรแก่สภาพ มีศิลปวัฒนธรรม อันน่าภูมิใจ มีแหล่งการศึกษาแก่บุคคลทั่วไป มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งการ คมนาคมสะดวก มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ดี ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก

ประชาชนอยู่ดีกินดีตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีชุมชนที่เข้มแข็งปลอดจากสิ่งเสพติดและเอดส์ ประชาชนมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการปกครอง ที่ดี ผู้นำทุกระดับมีจิตสำนึกและใฝ่คุณธรรมดังนี้

๒.๓.๔ ด้านการศึกษา

นักเรียน เยาวชน และประชาชนได้รับการศึกษาจากสถานศึกษาและบุคลากรที่มีคุณภาพ โดย ถ้วนหน้าทันต่อความก้าวหน้าของโลก ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมให้สถาบันศาสนาให้มีบทบาทในการพัฒนาคน ทางด้านจิตใจ ความรู้กับการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และศิลปวัฒนธรรม โดยให้ราษฎรมีส่วนร่วมในทุกระดับ

๒.๓.๕ ด้านการเกษตรกรรม

ใช้การตลาดนำการผลิต มีการวางแผนการจัดการอย่างเป็นระบบ ให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของชุมชนส่งเสริมสถาบันเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งมั่นคงก้าวหน้าและยั่งยืน สามารถพึ่งตัวเองได้ มีความสามารถในการรวมกลุ่ม และ สร้างเครือข่ายกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพของตนเองและชุมชน ทำให้การพัฒนาการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมของชุมชนมีความต่อเนื่องและยั่งยืน การใช้สารเคมีเกิดความจำเป็นและไม่ถูกวิธีจะต้องลดลง พัฒนาการเรียนรู้การจัดการปลูกพืชแบบผสมผสาน

๒.๓.๖ ด้านการเมือง การปกครองและการบริหาร

ส่งเสริมการกระจายอำนาจการบริหาร ปลุกจิตสำนึกทางการเมือง ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบทางการเมืองในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระบบราชการหรือท้องถิ่น พัฒนาผู้นำให้มีจิตสำนึกและ ใฝ่คุณธรรม

๒.๓.๗ ด้านเศรษฐกิจ

ส่งเสริมการรวมกลุ่มด้านการผลิต การตลาด ให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการบริหารจัดการ และ เรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กระตุ้นการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและพานิชยกรรม

๒.๓.๘ ด้านสวัสดิการและความปลอดภัย

สร้างจิตสำนึกและให้ความตระหนักในด้าน สวัสดิภาพและความปลอดภัย โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นเกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพและความปลอดภัย

๒.๓.๙ ด้านสุขภาพและอนามัย

ส่งเสริมความเสมอภาค ในการบริหารสาธารณสุข โดยเน้นการป้องกันมากกว่าการบำบัดรักษา ส่งเสริมการศึกษาวิจัยสมุนไพร ส่งเสริมภูมิปัญญาและวิจัยแพทย์แผนไทยและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี

๒.๓.๑๐ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สร้างจิตสำนึกและให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อประสานงานภาครัฐและเอกชน ในการแก้ปัญหาชุมชนในพื้นที่เสนอแก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายที่ไม่เหมาะสมและให้ชุมชนมีส่วนร่วม

๒.๓.๑๑ ข้อมูลทั่วไป/ที่ตั้ง

เลขที่ - ถนน - ตำบล บ้านเวียงใต้ หมู่ที่ ๓ อยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดแพร่ห่างจากอำเภอร่องกวาง ๑๕ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดแพร่ ๒๒ กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาไปอำเภอ ร่องกวาง ๓๓ นาที เดินทางไปจังหวัดแพร่ ๔๕ นาที

๒.๓.๑๒ อาณาเขต

ทิศเหนือ	จด ตำบลน้ำเลา อำเภอร้องกวาง	จังหวัดแพร่
ทิศใต้	จด ตำบลห้วยม้า อำเภอเมือง	จังหวัดแพร่
ทิศตะวันออก	จด ตำบลเมืองลี อำเภอนาหมื่น	จังหวัดน่าน
ทิศตะวันตก	จด ตำบลห้วยม้า อำเภอเมือง	จังหวัดแพร่

๒.๓.๑๓ ลักษณะภูมิประเทศ

มีพื้นที่ทั้งหมด	๓๐ ,๐๘๓	ไร่
- พื้นที่ราบ	๖,๘๖๕	ไร่ ร้อยละ ๕.๒๘
- ภูเขา	๑๒ ,๘๖๑	ไร่ ร้อยละ ๙๓.๖
- พื้นน้ำ	๑,๓๕๗	ไร่ ร้อยละ ๑.๐๔
- อื่นๆ	-	ไร่ ร้อยละ ๐

๒.๓.๑๔ สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของตำบล

ฤดูร้อน	ช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน มีนาคม ถึงเดือน พฤษภาคม
อุณหภูมิเฉลี่ย	๒๘.๔๘ c ปริมาณน้ำฝน ๖๓.๕ มม.
ฤดูฝน	ช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน มิถุนายน ถึงเดือน ตุลาคม
อุณหภูมิเฉลี่ย	๒๗.๖๓ c ปริมาณน้ำฝน ๑๕๓.๒ มม.
ฤดูหนาว	ช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน ถึงเดือน กุมภาพันธ์
อุณหภูมิเฉลี่ย	๒๒ .๐๓ c ปริมาณน้ำฝน ๙.๓ มม.

๒.๓.๑๕ รายละเอียดการจัดทำหมู่บ้าน

ชื่อ หมู่บ้านอ้อยหมู่ ๑

ประวัติความเป็นมา ที่ตั้ง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านเวียง อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่

เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๕ มีบุคคลกลุ่มหนึ่ง มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณบ้านอ้อยหลวง ในปัจจุบันได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นบริเวณหอประชุม สถานีอนามัย และตลาดสดบ้านอ้อยเดิมนั้น และตั้งชื่อว่า “วัดอุสุกาม” มีเจ้าอาวาสชื่อครูบาชุมภู พอตั้งวัดขึ้น ก็สร้างวิหารพร้อมพระประธานขึ้นมา จนเรียบร้อย

ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๓๘๐ ก็เกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้น คือ ภูถ้ำหลวงกับชาวบ้านกับเจ้าอาวาสจึงย้ายวัดไปตั้งทางทิศตะวันตก ซึ่งอยู่ห่างจากวัดเดิม ประมาณ ๒๐ เมตร เป็นบริเวณป่าหญ้าคาเป็นที่ของนายอินทร์ (นามสกุลไม่ปรากฏ) อุทิศให้วัดอุสุกามก็กลายเป็นวัดร้างไป ซึ่งชาวบ้านพากันเรียกว่า “วัดห่าง”

ชาวบ้านก็ช่วยกันสร้างวัดใหม่ แต่ยังไม่ทันเสร็จ ครูบาชุมภูเจ้าอาวาสก็มีภรรยาพลางครูบาอ้อยซึ่งเป็นรองเจ้าอาวาสก็ได้เป็นเจ้าอาวาสแทน ขณะนั้นพื้นที่ยังเป็นป่าอยู่ชาวบ้านจึงพากันปลูกอ้อยกันเป็นส่วนมาก ทั้งบริเวณภายในวัด และนอกวัด และบ้านและในขณะเดียวกันทางพระธาตุปู่แจ ก็กำลังซ่อมแซมองค์พระธาตุองค์ก่อน จึงมอบหมายให้บ้านที่มีอ้อยบริจาคน้ำอ้อย เพื่อนำไปผสมกับทราย และปูนขาว เพื่อใช้ก่ออิฐ องค์พระธาตุ (ในขณะนั้นไม่มีปูนซีเมนต์อย่างเดิมนั้น) จึงเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ ตามที่มอบหมายสิ่งของให้ และเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่กว่าหมู่บ้านอื่น จึงเรียกชื่อว่า “บ้านอ้อยหลวง” หรือบ้านอ้อย จนตราบเท่าทุกวันนี้

จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ทราบว่า ผู้ใหญ่บ้านอ้อยคนแรก คือ

๑. นายผจญ มีรส ต่อมาได้เป็นกำนัน
๒. นายหมื่น วิกาหะ ต่อมาได้เป็นกำนัน
๓. นายจันทร์ วิกาหะ ต่อมาได้เป็นกำนัน
๔. นายวาท พันธุ์ดี
๕. นายเล็ก สุนันสา
๖. นายโสภณ สุนันสา
๗. นายยุทธชัย คะลา (คนปัจจุบัน)

๒.๓.๑๖ สภาพภูมิศาสตร์

เป็นที่ราบระหว่างภูเขา มีถนนสายหลวงจากปากทางน้ำชำ ร่องเข็ม ผ่านระหว่างหมู่บ้าน

๒.๓.๑๗ อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านอ้อยหมู่ที่ ๑๐ ต.บ้านเวียง อ.ร้องกวาง จ.แพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านอ้อยหมู่ที่ ๑๑ ต.บ้านเวียง อ.ร้องกวาง จ.แพร่

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านห้วยม้า ต.ห้วยม้า อ.เมือง จ.แพร่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านปง ต.ห้วยม้า อ.เมือง จ.แพร่

๒.๓.๑๘ ประชากร

ชายจำนวน ๑๙๐ คน หญิงจำนวน ๒๖๐ คน รวม ๔๕๐ คน

ความหนาแน่นของประชากร จำนวน ๑๑๔ คน/ครัวเรือน

๒.๓.๑๙ การประกอบอาชีพ

ทำนา ทำไร่ รับจ้าง

๒.๓.๒๐ ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีที่สำคัญ

ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณีที่สำคัญ พิธีเอาขวัญ สะเดาะเคราะห์ประเพณีสลากภัต ฟังเทศน์มหาชาติ รดน้ำดำหัว เลี้ยงผีปู่ย่า ปอยบวชลูกแก้ว (นาค)

๒.๓.๒๑ แหล่งที่มาของข้อมูล

จากข้อมูลของหมู่บ้าน และเอกสารที่อาจารย์ใหญ่มานพ สายสินพคุณ อดีตอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนบ้านอ้อยวิทยาคาร บันทึกไว้ และจากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่และพ่อน้อยคำ ต๋วยดา

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอิทธิบาท ๔

ไพบูลย์ ตั้งใจ ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของ พนักงานตามหลักอิทธิบาท ๔ กรณีศึกษา บริษัท แอมพาสอินดัสตรี จำกัด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.18$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าพนักงาน บริษัท แอมพาสอินดัสตรี จำกัด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ตามหลัก อิทธิบาท ๔ ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.27$) ในด้านจิตตะ (การเอาใจใส่ในการปฏิบัติงาน) ส่วนที่มี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.09$) ด้านวิริยะ (ความเพียรพยายามในการปฏิบัติงาน)

การเปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท แอมพาสอินดัสตรี จำกัด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ตามหลักอิทธิบาท ๔ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ฝ่ายที่สังกัด และประสบการณ์ทำงาน พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลไม่มีผลทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท แอมพาสอินดัสตรี จำกัด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ตามหลักอิทธิบาท ๔ ไม่แตกต่างกัน จึงไม่ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ได้แก่ รายได้ยังไม่เพียงพอ สภาพแวดล้อมยังไม่ค่อยสะอาด สวัสดิการยังไม่ครอบคลุม เทคโนโลยีในดำเนินงานเอกสารยังไม่ดีพอ สถานที่จอดรถน้อย และยังต้องเสียค่าที่จอดรถ ความล่าช้าด้านเอกสาร การให้คำปรึกษากับลูกค้ายังไม่ดีเท่าที่ควร และ เจ้าหน้าที่ยังไม่เพียงพอ^{๔๐}

กัญญ์วาฬารณ์ กลิ่นนันทนวล ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงาน จังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ ตาม ทักษะของบุคลากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๒๖$) ส่วนด้านวิริยะ จิตตะ และวิมังสา อยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบทักษะของบุคลากรต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงาน จังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของบุคลากรผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และรายได้ ต่างกันมีทักษะต่อประสิทธิภาพ การบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าบุคลากรที่มี เพศต่างกัน มีทักษะต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลัก อิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารสำนักงานจังหวัดพิษณุโลก คือ บุคลากรควรมีความต้องการ ใฝ่ใจรักที่จะปฏิบัติงานอยู่เสมอปรารถนาที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป มีความขยัน หมั่นประกอบกรงานด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย ต้องตั้งจิตรับรู้ในการกิจที่ได้รับมอบหมายโดยปฏิบัติงานด้วยความคิดเอา จิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่งานที่ปฏิบัติอย่างแท้จริง และหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญ ตรวจตราหาเหตุผล ตรวจสอบข้อยังหย่อนในงานนั้นๆ ที่สำคัญต้องรู้จัก การวางแผนงาน วัดผลและคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงงานให้ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา^{๔๑}

นางวิษณุภา เมธีวรฉัตร ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์

^{๔๐} ไพบุลย์ ตั้งใจ, “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ตามหลักอิทธิบาท ๔ กรณีศึกษา บริษัท แอมพาสอินดัสตรี จำกัด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ”, **ปริญญานิพนธ์ พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๔๑} กัญญ์วาฬารณ์ กลิ่นนันทนวล, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักงานจังหวัดพิษณุโลกตามหลักอิทธิบาท ๔”, **ปริญญานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ ๙๘.๖๙ มีอายุต่ำกว่า ๓๑ ปี คิดเป็นร้อยละ ๙๐.๘๕ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๒๔ และมีตำแหน่งส่วนใหญ่ เป็นนักเรียน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๕๘ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอริยาบท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าบุคลากรมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอริยาบท ๔ ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะและด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอริยาบท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และตำแหน่ง ไม่แตกต่างกัน แนวทางการประยุกต์ใช้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอริยาบท ๔ ของโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์ บุคลากรต้องยึดหลักอริยาบท ๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะส่งผลให้เป็นผู้ที่มีความรัก ความพอใจในงาน ปฏิบัติงานด้วยความพากเพียรบากบั่น ด้วยความเอาใจใส่ในงาน และมีการตรวจสอบความสำเร็จในงานอยู่เสมอ ผลก็คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขึ้นอยู่กับผู้บริหาร และตัวบุคลากรเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้ในอนาคต^{๔๒}

เสกสันต์ บุญยะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้หลักอริยาบท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีพฤติกรรมการใช้หลักอริยาบท ๔ ดังนี้

ด้านฉันทะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาในเรื่องมีอัธยาศัยและมีน้ำใจที่ดีต่อทุกคนและมีการใช้ที่อยู่ในระดับปานกลาง ในเรื่องการใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนผู้ร่วมงานทุกคนมีความห่วงใยในผู้ร่วมงานทุกคน และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารงานในสถานศึกษา

ด้านวิริยะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องไม่ใช้อำนาจหน้าที่บังคับให้ทำงานเกินกำลังความสามารถ และมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่อง ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษานำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงาน เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา และส่งเสริมในการให้ความรู้แก่บุคลากร ผู้ปกครองและนักเรียนให้เห็นคุณค่าของการใช้หลัก พุทธธรรมในการแก้ปัญหาชีวิต

ด้านจิตตะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องเป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคนและรักษาความลับของทางราชการและของผู้ร่วมงาน และมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องชื่นชมผลงาน การปฏิบัติงานของบุคลากรด้วยความบริสุทธิ์ใจ เอาใจใส่ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้ผู้ร่วมงานเสมอ ส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน

^{๔๒} วิชญาภา เมธีวรฉัตร, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอริยาบท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศรีรังสรรค์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์”, *ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ด้านวิมังสา มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องอดทนต่อปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน อุทิศเวลาในการทำงานอย่างเต็มที่และข่มใจ รักษาอารมณ์ของตนเองได้อย่างมั่นคง^{๔๓}

พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๓ ผลการวิจัยพบว่า

๑. ได้โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน

๒. หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๔๔}

^{๔๓} เสกสันต์ บุญยะ, “การใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔ ”, **ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓-๗๔.

^{๔๔} พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์, “ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, **ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓-๗๔.

๒.๕ กรอบแนวคิด

การศึกษาครั้งนี้เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการส่งเสริมการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเทศบาล ตำบลบ้านเวียง อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่ ซึ่งจากการทบทวน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมากำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยประกอบด้วย

ตัวแปรต้น คือ สถานภาพส่วนบุคคลได้แก่ ระดับตำแหน่งแบ่งออกเป็น เพศ สถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา รายได้

ตัวแปรตาม คือ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติงานของบุคลากร คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ดังแผนภาพ

